

ROLANDAS KREGŽDYS

Lietuvių kalbos institutas
 rolandaskregzdys@gmail.com

Baltų mitonimų kilmė: vak. bl. *Pargrubi(j)us* (*G[r]ubrium, Pergrubrius* ir kt.); lie. *maselis*

Pranešimas skirtas XVI a. pradžios vakarų baltų religijos ir kultūros šaltinyje *Sūduvių knygelė* minimos mitologemos *Pargrubij* (A, B), *Pargrubius* (B, C) ir jos variantų (*Grubrium* [A], *Gubrium* [C], *Pergrubrius* [D, ε] ir kt. [trumpinių reikšmės žr. Kregždys 2009]) bei lietuvių Užgavėnių personažo įvardijimo *maselis* (LKŽe) faktografini bei etimologinei analizei aptarti.

Naujausias mėginimas įminti visiškai neaiškios kilmės (žr. Balsys 2006: 57–60) mitonimo *Pargrubij* etimologinę raidą (žr. Blažekas, Běťáková 2014: 345–356), deja, taip pat nėra sėkmingas, mat spėjimo autoriai klaidingai interpretuoja Sembos tarme būdingus dialektinius ypatumus: „The root **grub-* might come from the Baltic root **grāb-...*“ Šiai dialektinei zonai būdinga kaita bl. **ā > ū* būdinga tik po l ū p i n i ū ir g o m u r i n i ū priebalsių (Būga III 106; Mažiulis 2004: 17–18), o ne po sonantų (resp. *r, l*). Be to, šaknies vak. bl. **grāb-* rekonstrukcija negalima, mat pr. *wosigrabis* ‘ožekšnis’ E 611 reflektuoja trumpąjį antrojo dūrinio sando šaknies *-ā-* resp. vak. bl. **grābas* ‘skroblas’ (PEŽ IV 265). Dėl šių priežasčių, hipotezės autorių pasiūlyta prūsų mitologemos sąsaja su italikų teonimu **Grābovius* yra negalima.

Aptariamą mitonimą siūloma interpretuoti kaip *tatpuruša* tipo dūrinį, suponuojantį vieno pagrindinių baltų dievų epitetą.

Rytų aukštaičių panevėžiškių Šeduvos apylinkėse užfiksuotas Užgavėnių šventės dalyvio – persirengėlio įvardijimas *maselis*, priešingai LKŽe autorių nuomonei, aiškinamas kaip lietuvių kalbos semitizmas, o ne paveldėtosios leksikos reprezentantas, t. y. šis žodis siejamas su semitų kilmės pavarde *Masel* (plg. avd. *Sam Massell, Jr.* [EJ XIII: 667] < vak. jdš. *massel / maššel* ‘laimė, sėkmė; žvaigždynas’ / ryt. jdš. *mazal* ‘t. p.’ < v. hebr. *mazzāl* ‘planeta; žvaigždynas; sėkmė; turtas’ [Stern 2000: 129; Jastrow II 755]), ilgainiui dėl antonomazijos tapusia personažo vardu – šventės metu buvo dėvimos ir šios tautos atstovus imituojančios kaukės (pvz., prekeivio [Beresnevičius 2005: 397]). Iškeliamą prielaidą, kad avd. lie. *Masēlis* (LPŽ II 171) taip pat galėtų būti ir semitų kilmės.

Literatūra

- Balsys R. 2006. *Lietuvių ir prūsų dievai, deivės, dvasios: nuo apeigos iki prietaro*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
- Beresnevičius G. 2005. Meditacija, kontempliacija, ekstremalios būklės: Lietuva ir Rytai. *Kultūrologija* 12, 397–416.
- Blažek V., Běťáková M. E. 2014. Prussian **Grubrius* ‘god of spring and vegetation’ in perspective of the Italic pantheon. *Baltistica* XLIX(2), 345–356.
- Būga I–III – Būga K. *Rinktiniai raštai* 1–3, sud. Zigmąs Zinkevičius. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1958–1961.
- EJ I–XXII – *Encyclopaedia Judaica* 1–22. Fred Skolnik, Editor in Chief. Michael Berenbaum, Executive Editor. Detroit & London: Thomson & Gale, USA; Keter Publishing House Ltd., Jerusalem, 2007.
- Jastrow I–II – Jastrow M. *A Dictionary of the Targumim, The Talmud Babli and Yerushalmi, and the Midrashic Literature*. London & New York: Luzac & Co., G. P. Putnam’s Sons, 1903.
- Kregždys R. 2009. *Sūduvių knygelė* – vakarų baltų religijos ir kultūros šaltinis. I dalis: formalioji analizė. *Lituanistica* 55 (3–4 [79–80]), 174–187.
- LKŽe – *Lietuvių kalbos žodynas* (t. 1–20, 1941–2002) elektroninis variantas. Antrasis elektroninis leidimas. Red. kolegija: G. Naktinienė ir kt. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2013.
- LPŽ I–II – *Lietuvių pavardžių žodynas* 1–2. Vilnius: Mokslo, 1985–1989.
- Mažiulis V. 2004. *Prūsų kalbos istorinė gramatika*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- PEŽ I–IV – Mažiulis V. *Prūsų kalbos etimologijos žodynas* 1–4. Vilnius: Mokslo (t. 1), Mokslo ir enciklopedijų leidykla (t. 2, 3), Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas (t. 4), 1988–1997.
- Stern H. 2000. *Wörterbuch zum jiddischen Lehnwortschatz in den deutschen Dialekten*. Tübingen: Max Niemeyer Verlag.